

7. Сліпий Йосиф. Спомини / за ред. І. В. Дацько, М. С. Горяча, вид. 3-тє, виправлене й доповнене. Львів – Рим: Видавництво УКУ 2017. 632 с. + 40 іл.

8. Степовик, Д. В. Кардинал: Йосиф Сліпий. *Історичний календар*, 2002. Вип.8. С. 71–84.

9. Хома І. Й. Патріарх Йосиф Сліпий. Молодість, покликання, студії. *Духовна спадщина Патріарха Йосифа Сліпого і сучасні проблеми розвитку української науки та культури*: зб. наук. праць. Львів: Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 2000. С. 5–52.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-178-7-12>

КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ В ОБРОБЦІ ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА

Чамахуд Д. В.

*аспірант кафедри історії української музики
та музичної фольклористики*

*Національна музична академія України імені П. І. Чайковського
м. Київ, Україна*

У творчості українських композиторів кінця ХІХ – початку ХХ століття, окрім авторських повних богослужбових циклів та окремих номерів на канонічні тексти, яскраво представлено ще один напрям розвитку духовної музики того часу – паралітургічні твори, до яких належать обробки давніх церковних кантів, псалмів, колядок, щедрівок та жанр духовного хорового концерту. Завдяки закордонному виданню «Різдяного збірника: колядки і щедрівки» під редакцією В. Завітневича (Нью-Йорк, 1967 р.), куди увійшло понад 420 зразків авторства українських композиторів, нині збережено декілька колядок і щедрівок Якова Михайловича Яциневича¹ [1, с. 322–352].

Усі десять піснеспівів митця, залежно від сюжетного складу, можна розділити на групи:

¹ Яків Михайлович Яциневич (1869–1945) – український композитор, диригент, педагог, фольклорист, громадський діяч та священик, автор понад ста сімдесяти творів у різних жанрах: обробки народних пісень, камерно-вокальні та хорові твори, інструментальні композиції, духовні піснеспіви, незакінчена опера, музична комедія, музика до кінофільмів.

– колядки, у яких розповідається про народження маленького Ісусака, прихід пастушків та царів, висловлено побажання для усіх людей досягнути Царства Небесного («Світ мисленний», «Дар днесь пребагатий», «Нова радість стала», «Бог ся рождає», «Що то за предиво», «Предвічний родився по літі»);

– колядки, у яких слухачів закликають радіти та веселитися, бо народився Христос («Воскликніте, янголи», «Согласно співайте»);

– йорданська (водохрещенська) пісня «Там на Йордані»;

– щедрівка «Ой, в Єрусалимі рано задзвонили».

Мелодії зазначених колядок були досить популярними у творчому середовищі Я. Яциневича², на деякі з них побутували навіть кумедні переробки. Так, журнал «Киевская старина» у 1903 р. опублікував пародію «Кіт змисленний» на колядку «Світ мисленний», яку записала О. Пчілка на Волині [2]. Кожній із колядок Я. Яциневич додає нові музичні засоби, по-новому гармонізує, створює цікаві музичні форми, тому виникає інший образний зміст та музичні барви. Усі колядки і щедрівки композитора написані **для мішаного хору**. Серед них представлені твори, які будуть цікавими для виконання як професійним колективам з високим рівнем музичної освіти («Дар днесь пребагатий», «Нова радість стала», «Що то за предиво», «Предвічний родився по літі», «Ой, в Єрусалимі рано задзвонили»), так і композиції, які зможуть заспівати аматорські хори («Світ мисленний», «Там на Йордані», «Бог ся рождає», «Воскликніте, янголи», «Согласно співайте»).

Аналіз вербальних текстів піснеспівів, а також їх мелодій дає підстави стверджувати, що серед колядок і щедрівок в обробці Я. Яциневича є твори, які побутують уже багато століть. Найстарішою з них є колядка «Предвічний родився по літі». У процесі пошуку інформації про твір вдалося отримати відомості, що першоджерелом колядки є **старовинний вертепний різдвяний кант XVII–XVIII століть**. Мелодія цієї колядки нині побутує як мелодія найпопулярнішої дитячої пісні про святого Миколая «Ой, хто, хто Миколая любить».

² Такі ж за назвами колядки і щедрівки, як і у Я. Яциневича, можемо знайти у багатьох композиторів: «Там на Йордані» – у К. Стеценка («На Йорданській ріці»), «Дар днесь пребагатий» – у К. Стеценка та О. Кошиця, «Що то за предиво» – у К. Стеценка, М. Леонтовича та О. Кошиця, «Ой, в Єрусалимі» – у К. Стеценка, «Воскликніте, янголи» та «Світ мисленний» – в О. Кошиця, «Нова радість стала» – у К. Стеценка і О. Кошиця, «Бог ся рождає» – в О. Нижанківського.

У мелодії колядок «Світ мисленний», «Дар днесь пребагатий», «Восклікніте, янголи», «Согласно співайте» відчувається **вплив церковної мелодики**: незважаючи на рухливий темп, переважають ліричні інтонації; часто зіставляються паралельні мажор-мінор на межі побудов (рис. 1). Окрім того, у текстах цих творів збережено чималу кількість слів, які походять від церковнослов'янської мови («днесь», «яко», «рождає», «тріє», «путешествують», «воздають», «тецімо», «прославимо», «воплощений», «положений» та інші).

Рисунок 1. Я. Яциневич. Колядка «Согласно співайте»

Решта творів («Там на Йордані», «Нова радість стала», «Бог ся рождає», «Що то за предиво», «Ой, в Єрусалимі рано задзвонили») ближчі до **народнопісенних традицій** та власне **колядок**: вузький амбітус мелодії, який не перевищує квінту; мелодика моторного типу (рис. 2).

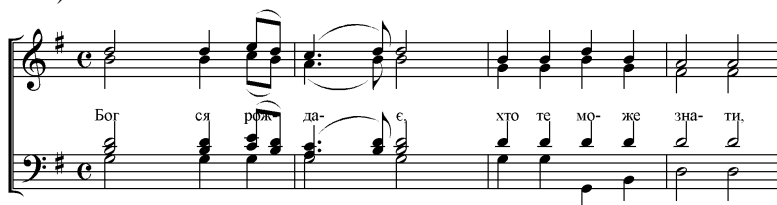

Рисунок 2. Я. Яциневич. Колядка «Бог ся рождає»

Я. Яциневич, як і у роботі з кантами, проявляє високий рівень майстерності при опрацюванні мелодій колядок. Композитор не використовує точних повторів, саме тому часто усі його колядки і щедрівки виходять за межі традиційної куплетної будови з однаковими мелодичним лініями голосів. Залежно від чисельності куплетів, митець обирає індивідуальну **музичну форму** для піснеспівів. У колядках з найменшою кількістю вербальних текстів – по два-три куплети у творах

«Світ мисленний», «Бог ся рождає», «Восклікніте, янголи» – Я. Яциневич зберігає *одночастинну куплетну форму*, використовуючи однаковий музичний матеріал для кожного.

Для колядок з чотирма куплетами («Согласно співайте», «Ой, в Єрусалимі рано задзвонили») Я. Яциневич обирає *двочастинну безрепризну форму*, яка утворюється завдяки зміні музичного матеріалу, фактури, додаванню підголосків починаючи з третього куплету. У колядках, в яких кількість куплетів сягає шести-семи, Я. Яциневич оновлює звучання через кожні два куплети. Як результат, розвиток музичного матеріалу у них настільки активний, що загалом в усьому пісенстві утворюється *тричастинна форма* з серединою, яка контрастує фактурно, інколи навіть тонально, та з динамічною розвиненою репризою. Таку форму використано у колядках «Дар днес пребагатий», «Там на Йордані», «Нова радість стала» та «Що то за предиво». У цей перелік можна додати найбільшу за масштабом з усіх колядку «Предвічний родився по літі». Упродовж твору музичний матеріал оновлюється та змінюється у кожному з одинадцяти куплетів, завдяки чому утворюється наскрізна форма з рисами тричастинності.

З метою оновлення звучання у куплетах колядок, композитор використав різні музичні прийоми та засоби. Передусім йдеться про **нову гармонізацію** на межі куплетів або навіть невеликих повторів у куплетах: додаються прохідні звуки та затримання в партіях (у кожній колядці), хроматизми в окремих голосах (у партії басу в третьому та сьомому куплетах «Дар днес пребагатий»), оспівування шістнадцятими у швидкому темпі, що ускладнює партії, робить їх досить віртуозними (у партії тенора в п'ятому куплеті «Там на Йордані», у партіях тенора і баса у четвертому куплеті «Нова радість стала»), короткочасні несподівані відхилення (у четвертому куплеті «Нова радість стала»).

Для створення контрасту Я. Яциневич часто **переміщує основну мелодію колядки в інші голоси**. Найчастіше віддає у таких випадках її тенорам, яких або супроводжують у терцію баси чи тенори *divisi*, або підтримують контрапункти басів. Жіночі ж партії створюють фон різними варіантами: підспівують допоміжні звуки, які заповнюють гармонічні вертикалі (п'ятий куплет «Дар днес пребагатий», третій куплет «Согласно співайте»), протягують один звук (четвертий куплет «Що то за предиво», третій і восьмий куплети «Предвічний родився по літі»), створюють гармонічну підтримку в одному голосі (альт без сопрано у третьому куплеті «Нова радість стала») (рис. 3). Тобто утворюються хорві діалоги та ефект перегуку хорів в умовах однохорного звучання.

Прошу я вас по-тру-ді-тсья

Рисунок 3. Я. Яциневич. Колядка «Що то за предиво»

Для урізноманітнення звучання Я. Яциневич часто **досить вільно поводить** з мелодіями колядок, варіює їх, додаючи розспіви навколо основних звуків, таким чином ніби «прикрашаючи» (у другому куплеті «Нова радість стала», у п'ятому куплеті «Предвічний родився по літі») (рис. 4). У сьомому куплеті колядки «Там на Йордані» композитор взагалі вводить високий четвертий щабель у мелодії, що не лише загострює її звучання, а й дає можливість застосувати відхилення, розвинути тему та навіть продовжити її звучання на три такти.

Помірно
mf

Предвічний родився по літі,
mf

pp
А та ніч мі-лячма-и бу-ла,
pp

Рисунок 4. Я. Яциневич. Колядка «Предвічний родився по літі»
(перший і п'ятий куплети)

Прагнучи підсилити контраст та надати основній мелодії іншого звучання, Я. Яциневич нерідко на межі куплетів, особливо в середині колядки, без гармонічної підготовки **змінює тональність**. Прийом модуляції у сумі з тембральною зміною теми та перестановкою традиційних функцій голосів допомагає досягнути кульмінації, яка, зазвичай, і припадає на такі куплети. Так відбувається у колядках «Дар днесь пребагатий» (зміна з *F-dur* на *C-dur* у п'ятому куплеті), «Предвічний родився по літі» (зміна з *e-moll* на *a-moll* у шостому куплеті). Інколи тональність ненадовго змінюється на паралельну (зміна з *F-dur* на *d-moll* у п'ятому куплеті «Там на Йордані») або на споріднену іншолодову (зміна з *e-moll* на *D-dur* у десятому куплеті «Предвічний родився по літі»), що надає темі нових характеристик.

У всіх колядках і щедрівках важлива смислова роль належить **музичній фактурі**, зміна якої теж підсилює рівень контрасту між куплетами і частинами. Окрім гомофонно-гармонічної, часто композитор застосовує підголосково-імітаційну, поява якої обумовлена переміщенням теми у чоловічі партії або ж хоровими переключками голосів (у першому куплеті «Нова радість стала»). Відштовхуючись від жанрової природи колядок, звісно, Я. Яциневич не міг обійтися і без кантової фактури. Найяскравіше її вплив виявляється у колядках «Бог ся рождає», «Воскликніте, янголи», «Предвічний родився по літі». Нерідко така фактура досить завуальована. Так, у щедрівці «Ой, в Єрусалимі рано задзвонили» її нелегко розпізнати за хоровою імітацією церковного передзвону.

Оскільки колядки і щедрівки належать до **народнопісенної традиції**, поява руху голосів паралельними терціями в сопрано і альтів або секстами в сопрано і тенорів є цілком закономірною. Інколи у кульмінаційних куплетах використовується стрічкоподібний висхідний чи низхідний рух в усіх голосах (у третьому куплеті «Согласно співайте», у сьомому куплеті «Там на Йордані»), що теж свідчить про зазначені впливи.

Таким чином, обробки колядок і щедрівок представлені у творчості Я. Яциневича на високому професійному рівні. Різдвяні пісенспіви за масштабами і рівнем розвитку тематизму нерідко перевищують аналогічні твори багатьох сучасників композитора. У колядках і щедрівках Я. Яциневич досягає утворення розвинених, складних за формою та емоційним навантаженням, творів.

Література:

1. Колядки. Щедрівки / ред.-упоряд. В. Завітневич. Нью-Йорк : Муз. відділ Наук.-богослов. ін-туту УПЦ в США, 1967. 669 с.

2. Кіт змислений. Пародія на українську народну пісню. *Киевская старина*. Київ, 1903. С. 372–373.

3. Кошиць О. Релігійні твори / ред. З. Лисько. Нью-Йорк : Вид-во імені Зіновія Лиська, 1970. 738 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-178-7-13>

ДИТЯЧА ХОРОВА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ (1970-ті рр.)

Щербій С. О.

аспірант

*Навчально-науковий інститут мистецтв Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
м. Івано-Франківськ, Україна*

На ІХ Всеукраїнському хоровому конкурсі імені Миколи Леонтовича категорія дитячих хорових колективів була представлена на високому професійному рівні. Незважаючи на пандемічні перешкоди в основній хоровій події року прийняло участь 8 дитячих хорів. На думку члена журі голови «Всеукраїнського хорового товариства ім. Миколи Леонтовича» Одеського обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки, кандидата мистецтвознавства, доцента, лауреата премії ім. М. Лисенка Галини Шпак, їхні конкурсні виступи «показали можливість розширення спектру музичних напрямів, стилів і шкіл хорового виконавства» [3, с. 57]. Такому значному успіху сприяли творчі здобутки видатних педагогів-хормейстерів дитячих хорових колективів України кінця минулого століття.

Великий внесок в розвиток класичних традицій дитячого хорового співу здійснили такі педагоги як О. Раввінов, Д. Кацал, С. Крижанівський та Е. Виноградова та ін. Саме з 1970-х років активно розвивалась їхня творча діяльність, надбання яких мало вплив на наступні покоління [5, с. 30]. Вивчення їхнього досвіду у професійному становленні дитячої хорової культури України на сучасному етапі набуває особливого значення.

У 70-ті роки минулого століття з одного боку зростав музичний освітній рівень, що виводило Україну в число передових та сприяло збільшенню кількості дитячих хорових колективів, а з іншого, культурне